

Kommentarer til industrieventyret på Ålgård

Les hva datidens kjendiser Per Sivle og Arne Garborg, avisene 1ste Mai og Farmand, samt den mer anonyme ”en jente” uttalte om industrieventyret på Ålgård!

Av Ørnulf Tendeland, 2015. Alle bilder fra Ålgård Rotarys bildearkiv

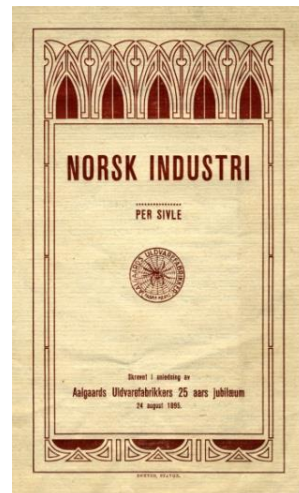
Industrialiseringen på Ålgård må uten tvil kalles et industrieventyr. Fra den spede begynnelse i 1870 gikk alt forbløffende fort. I boka *Historien om en norsk Fabrik* fra 1914 forteller Sven Nilssen: *Og paa Aalgaard, hvor alt det, som i 1870 het bebyggelse var indskrænket til 2 kvernhus, er der nu grodd op en arbeiderby med et indbyggerantal av omtrent 1000 mennesker* (s. 24). Allerede i 1880 årene var bygningsmassen og produksjonen blitt formidabel. I stor grad ble det også benyttet fornybar energi. Eventyret ble lagt merke til over hele landet, og flere reiste for å se det med egne øyne. Vi skal her la noen av disse, blant andre Per Sivle og Arne Garborg, få slippe til med sine inntrykk:

Sogningen, og vossingen, Per Sivle, må ha besøkt Ålgård minst en gang. Det er jo heller ikke så urimelig, for han fartet mye rundt. Blant annet hadde han et opphold på Statens planteskoler på Sandved i Høyland (nå Sandnes) i 1875. Han var avismann og drev med politikk. Politisk soknet han til venstresiden og kanskje spesielt til partiet Venstre. Mest kjent er han nok likevel som forfatter. Han skapte litteratur som står som bautaer i vår litteraturhistorie med *Den fyrste song*, *Berre ein hund* og kampdiktet *Vi vil oss et land* som de mest kjente. I 1891 kom arbeiderromanen *Streik*. Per Sivle slet med mye, og endte sitt liv på tragisk vis. Han skjøt seg selv på Kristiania Bad i 1904.

Det er utvilsomt styrke i diktene hans. De har blitt trukket fram flere ganger i stunder der nasjonale følelser har vært i sving. Herbjørn Sørebo forteller i en artikkel på www.sivlelaget.no: *I EF-kampen vart dikt av Per Sivle brukte - somme sa misbrukte, og under krigen vart det sendt ut arrestordre på diktaren. Okkupasjonsmakta likte ikkje dikt dei høyrde av han.* Som sagt døde Per Sivle i 1904.

Sivle skrev også dikt på oppdrag, blant annet til Aalgaards Uldvarefabrikkers 25-årsjubileum i 1895, og første vers lyder slik:

*Det er tidt nok sagt, at Norge
er et fattig land,
som sit livsens tarv må borge
fra en fremmed strand.
Men ifra en Aalgaards-vandring
tør jeg nu, til en forandring,
trøstlig sige noget slikt
som, at Norges land er rikt*

Ikke underlig at Per Sivle fikk en vei oppkalt etter seg her på Ålgård! Se for øvrig hele sangen i eget dokument.

Jærbuen Arne Garborg fartet også mye rundt. I likhet med Sivle var han avismann og forfatter. I hans dagbok for 23. august 1911 kan vi lese: *Laurdag gjorde eg ei gild ferd. Saman med Ola Mossige kom eg til Figgjo og Ålgård. Der råka eg mykje gildt folk, og ikkje minst driftsherren på Ålgård, Ole Nielsen. Fabrikkane er reine eventyr å sjå. Sjølvstyrde automatiske maskinar, som arbeider som om der skulle vera "ånd i hjula", men med lite grann tilsyn ender og då. Du all verda, ein vanleg boklærd mann vert arm og ingenting, når han stend framfor slik ein trolldom! Karding, spinning, spoling, veving, klypping og sauming i lassevis på ein time, som om heile verda skulle verta kledd. Driftsherren hev au bygt ein arbeidarby med hyggjelege små hus og eit stykke jord til kvart hus.*

Disse forfatterens inntrykk av industrieventyret på Ålgård står i skarp kontrast til den engelske dikteren William Blakes oppfatning av britisk industrireisning. I diktet *Jerusalem* fra 1884 karakteriserer han industrialiseringen som *those dark Satanic Mills*. Diktet bygger på en

gammel legende og gir rom for ulike tolkninger. Strofen nevnt over blir oftest tolket som et angrep på sosial nød i kjølvannet av den industrielle revolusjon. At energien ofte kom fra kull, ikke fra vannkraft, bidrar jo kanskje også til fargeleggingen? Diktet har oppnådd status som en slags uoffisiell nasjonalhymne i England og synges med stor innlevelse på skoler, i kirker og store arrangement. Gå gjerne inn på www.youtube.com og søk på *Jerusalem Blake* for å høre den.

Men la oss ikke komme aldeles ut på viddene! La oss høre flere kommentarer til industrieventyrets første tid. Næringslivsmagasinet *Farmands* første redaktør, Einar Sundt, besøkte Ålgård i 1893 og beskrev forholdene i en artikkel i sitt blad 2. desember samme år. Han forteller blant annet: *Foruden Kost og Logis har de ugifte Arbeidere en Aarsløøn som begynder med 92 Kr., og efter et halvt Aar stiger til 112 Kr, og i Væveriet, hvor arbeidet foregaar paa Akkord tjenes der fra Kr. 200 - Kr. 250 pr. Aar. De gifte Arbeidere tjener fra 9 til 17 Kr. Pr Uge foruden frit Hus. Alle Fabriken Folk er ulykkesforsikrede; de betaler selv Kr. 2,50 og Fabriken Kr. 1,50 pr Aar. I Arbeiderboligen, som er opvarmet med Centralopvarmningsapparat, findes ogsaa Badeværelse og særskilt Sygeværelse. Ved Fabriken sysselsættes ca. 150 Arbeidere, hvoraf 40 Familieforsørgere. De ugifte Arbeidere bor i Arbeiderboligen hvor de har fuld kost hos Firmaet, saa det er ingen liden Husholdning Fru Nielsen har at forestaa. Den Dag jeg var der, var 110 Personer tilbords. Bestyreren inntager alle sine Maaltider sammen med Arbeiderne i den store Spisesal ... Fabriken har egen Skole med 40 Børn og med Lærer og Lærerinde, men har ikke eget Fattigvæsen oprettet. De gifte arbeidere faar et Stykke Ager til at sætte Poteter, noget som de skal sætte megen Pris paa....* (75 år i norsk tekstil s. 75/76)

Den 14. juli 1899 skrev *En Jente* følgende i Stavangeravisen *Vestlands-Posten*, i sin tid grunnlagt av Lars Oftedal: *Aalgaard er det travleste Sted på hele Jæderen. Den nyopførte Væveribygning paa 3 Etager er storslagen i sit Slags. Ca 100 Vævstoler er i Bevægelse. En Tilskuer vil, naar han i Arbeidstiden er mindst en ½ Fjærdingsvei borte, høre den mæktige Støi, der sitrer igjennem Luften, som et fjernt gaaende Tordenveir. Fabrikjenternes Hænder gaar under Arbeidet som Trommestikker. De farer med utrolig Fart gjennem de Tusinder af Traade, som skal holdes hele. Hele Jenteflokken er som en arbeidende Biesverm – fra Kl. 6 ½ Morgen til samme Tid Aften. Hun er saaledes en bestydelig Faktor i det store kompliserede Uhrværk.* (Gjesdal Bygdebok 3 s. 68)

En fjerdingsvei ble på den tiden også kalt en kvartmil, og var på 2500 meter. ½ fjerdingsvei blir dermed, veldig omtrentlig, en drøy kilometer.

I en annen Stavangeravis, *Iste Mai* (nå Rogalands Avis) ga redaktør Einar Lid en litt annen versjon av industrieventyret på Ålgård. I sin avis skrev han følgende den 7. mai 1910: *Efter en blaasende automobiltur fra Sandnes kom vi op til de røde fabrikkbygninger med det hvite varemerke høit under gavlen: en ædderkop – kapitalen – der spinder sit væv om arbeideren, fanger ham i sit net, tar ham i sine fangarme og utsuger ham til siste blodsdraape. Hvilket gripende symbol! Til venstre laa villaerne til disponent Nielsen, avdelingschef Nielsen og fuldmægtig Nielsen, bygdens ordfører, og i by av disse kirkesangerens bolig – alle med vinduerne mot syd – på livets solside, der hvor jo de store hører hjemme. Med fasaden mot nord for at illustrere livets kulde for arbeiderne passerte vi arbeiderboligerne til høire.* (Gjesdal bygdebok 3 s. 80/81)

Som vi ser kunne folk ha forskjellige oppfatninger, og ulike innfallsvinkler også på den tiden. I våre dager vil nok de fleste som ser tilbake hovedsaklig tenke i retning av ansvarlighet og omsorg for arbeiderne. De færreste vil bruke uttrykk som utbytting av arbeiderne. Dette gjaldt nok i all hovedsak i tidligere tider også. At tiden var en annen og arbeidslivet et helt annet, skal likevel ikke stikkes under en stol. Fram til 1894 var arbeidstiden for fabrikkarbeidere på Ålgård 12 timer, pauser unntatt. Vi snakker dermed om 12 timers effektiv arbeidstid! Det var normalt i industrien den gang. Første økt var fra 06.30-10.30 med påfølgende middagspause til 11.30. Så var det ny økt fra 11.30-15.30 etterfulgt av matpause til 16.00. Siste økt var fra 16.00-20.00. Slik gikk dagene fra mandag til fredag. Lørdagene var litt annerledes. Man hadde en halvtimes middagspause, og arbeidet var ferdig klokka 15.00. En arbeidsuke skulle dermed bli 68 timer mot våre dagers 37,5. I 1894 ble arbeidstiden på Ålgård redusert. En arbeidsuke ble etter dette på 60 timer. (75 år i norsk tekstil s. 73/74)

